

TARTALOM

• Glatz Ferenc: Természetismeret – társadalomismeret	3
• Grynaeus András: Éghajlat Pannoniában	4
• Bíró Mária: Római villagazdaságok a Balaton körül	5
• Tóth Endre: Római kori erődök	7
• Müller Róbert: A keszthely-fenékpusztai régészeti lelőhely	7
• Mócsy András: Katonák Pannoniában	8
• Szóke Béla Miklós: Karoling-kori grófság a Balaton mellett	10
• Zsoldos Attila: Vérbulcsú földjén	13
• Pálffy Géza: A magyar tenger két világ-birodalom határvidékén	15
• Párizs Ágnes: Balaton környéki várak	18
• Czére Béla: Vitorlások és gőzösök	20
• Szerelmey Miklós: Fűred	23
• Párizs Ágnes: Balatoni városok	26
• Szekrényessy Attila: A Balaton-átúszások története	28
• Horváth Szabolcs: Anna-bál	30
• Láng István: Az író és a természet	32
• Párizs Ágnes: A balatoni halászat	34
• F. Dózsa Katalin: A fürdőöltönytől a tangáig	37
• Frisnyák Zsuzsa: „Utazás a Balaton körül”	39
• Sipos Péter: Élet a Balatonnál a két világháború között	43
• Salánki János-Bíró Péter: A Balaton-kutatás története	47
• Padisák Judit: A tó természettörténete	50
• Istvánovics Vera: A vízminőség változásai	54
• Frisnyák Zsuzsa: Balatoni közállapotok, 1956	57
• Tóth Sándor: Badacsony és a Balaton-mellék borai	60
• Szendrődy Győző: A dél-balatoni borvidék borai	61
• Kovács Éva: Úttörőváros a Balatonnál	64

Címlapon:

A siófoki móló, 1940 körül

História

Szerkesztő: Glatz Ferenc

A szerkesztőség tagjai: Engel Pál
Kertész István, Sipos Péter,
Szakály Ferenc, Szász Zoltán

Munkatársak: Demeter Zsuzsanna, Párizs Ágnes
Stemlerné Balog Ilona (kép), Kovács Éva (szöveg),
Horváth Imre (számítógépes tördelés)

Felelős kiadó: História Alapítvány
Elnök: Niederhauser Emil
Szerkesztőség: 1014 Budapest, Úri u. 53.
Telefon: 356-0457 Levélcím: Pf 9. Bp. 1250
A História Alapítvány bankszámlaszáma:
11701004-20125394 OTP Bp., I. ker. Alagút u. 3.

Szedés, tördelés: MTA TTI Kiadványcsoportja
Vezető: *Burucs Kornélia*
Készült a MESTERPRINT Kft-nél
Budapest, Külső-Mester u. 82-86.
Felelős vezető: *Szilágyi Tamás*

Megjelenik évente tízszer.
Előfizetési díj: 1 évre 1100 Ft

Terjeszti: HIRKER Rt., NH Rt. És alternatív terjesztők
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál
és a Hírlap-előfizetési és Elektronikus Posta Igazgató-
ságnál (HELP), Budapest, Orczy tér 1-3.

Külföldre előfizethető: Hess András Kereskedelmi Kft.
H-1406 Budapest, P. O. Box 53

HU ISSN 01392409. Index: 25384

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

Természetismeret – társadalomismeret

Balaton. Egy darab ránk bízott része a Földnek. Követjük – igyekszünk követni – úzott elmével a mikroelektronika találmánysorozatát: a picinyke gépet, amely maroktelefon- és internethasználatra alkalmas számítógép, a digitalizált képmegjelenítő és -továbbító kis mozgóképzemelt és így tovább. Igyekszünk követni figyelő tekintettel és bámulattal mindazt a forradalmat, amely az emberek érintkezéskultúrájában végbemegy az újabb ipari-technikai forradalom hatására: számszorozódik egyik évről a másikra az információ mennyiség, amely az emberek kép, hang, írott formájában eléri, őket állásfoglalásra kényszeríti. És szemhatárunk glóbuszméretűvé táguul, még akkor is, ha el nem hagyják községük közigazgatási határait. Lassan tudatosul, amit a filozófusok évezrede tanítanak: mindnyájan részei vagyunk egy „emberiség” nevezetű közösségnek. Akiknek léte, szállásterülete ez a Földgolyó. És tudatosul, amit a fizikusok évszázada, úrkutatók fél évszázada ismételtetnek: a világűr parányi egysége, egy bolygója csak e szabálytalan gömb, amit Földnek nevezünk, s amelyen egyedülállóan – véletlenül, nem véletlenül – az emberi élet feltételei kialakultak. És reméljük majd hamarosan tudatosul – amit ökológusaink hajtogatnak, egyelőre kevés eredménnyel –: léte, természetét, környezetüket meg kell őrizni, egyensúlyban kell tartani fogyasztói igényeinkkel. Fel kell adni évezredek alapelveinket a természet legyőzéséről. A természetet nem legyőzni kell, hanem azzal békésen együtt élni. A Föld ránk bízott.

Felelősséggel tartozunk érte. Kinek? Önmagunknak. Mindenki azért a darabért, ami neki – szállásterületként – jutott. „Én” a kertemért – a lakásomért, lépcsőházamért –, lakókerületemért, községemért, a bejárható tájakért. „Mindnyájan” a most már belátható nagy közösség, az emberiség szállásterületéért, a Földgolyóért.

Hát így kényszeríti ki az ipari-technikai forradalomról a vízparton, a horgászat közben hallgatott előadás belőlünk a föld-, víz- és levegőszertetet. Így döb-

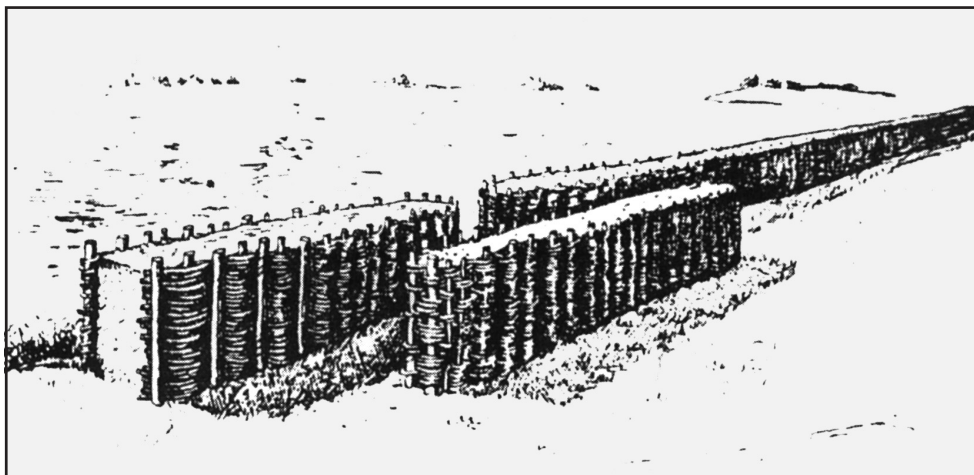
bent rá a következő parancsra: a talpunk alatti föld, a mi – az „én” és a „te” – szállásterületünk óvásának szükségére.

A Balaton a Földgolyó egyik természeti Aritkasága: a talajviszonyok, a vízjárás, a laposföld és a hegyvidék együttélése, az éghajlat, a napjárás egyedisége sajátos növényzetet és állatvilágot teremtett. És az egyedi természeti viszonyok egy nagyon is egyedi emberi életkultúrát alakítottak ki. Életfenntartó tevékenységek egymásra épülését: halászatot, földművelést, kereskedést, hajózást. Másutt is megtalálható – az amerikai nagytavaknál, az északi ezer tó vidékén, a salzkammergut-i tavak és a Bajkál tó településeinél egyaránt –, de mindenütt másként. Mert a különböző természeti viszonyok más és más lehetőséget kínáltak az odateleplő emberi közösségnek, és az odateleplő ember leleménye más és más eljárást alakított ki az együttélésre, a kölcsönös hasznosításra. Ember és természet kölcsönviszonyára.

Írjuk nemzeti történelmi könyveinket. Tucatszámra, mind szebb kiadásban. Itthon is, másutt is a közösség kíváncsi múltjára, mert kíváncsi lehetőségeire a jelenben és a jövőben. Uralkodók, kormányok, háborúk, hatalmi viszonyok, szellemi csúcsteljesítmények mellett lassan helyet kap könyveinkben a hétköznapi történelme is. Az emberek végre kikövetelik maguknak, hogy köznapiságukban is legyenek jelen a történelemben. A történetírás lassan humanizálódik. Két évtizede a História programja ez.

Most új utak törésére teszünk kísérletet. Beemelni a természet történelmét az emberi történetbe. És az embert a természettörténelem részeként mutatni be. Megmutatni a természet fejlődésének öntörvényszerűségét. Megmutatni a földtörténelem, az elemek – a föld, a víz, a levegő – sok évmillió fejlődésének törvényszerűségeit. És megmutatni kölcsönviszonyát a rajta tenyésző növény- és állatvilággal és élő emberi közösségekkel.

Folytatás a 12. oldalon

Zalavár, Vársziget, a 9. századi sánc kapujának rekonstrukciója

A nyugati és a keleti egyház vetélkedése

A salzburgiak térítő buzgalma nem véletlenül fokozódott ekkor: Osbaldus halálának évében, 863-ban ugyanis egy nálánál sokkal fenyegetőbb veszély jelent meg Pannóniában és Moráviában: Method és testvére Konstantin (Cyrill), az előkelő thessalonikéi családból származó térítő testvérpár. Miután a morva fejedelem, Rasztiszláv kérésének eleget téve Moráviába utaztak, és ott sikeresen felnevelték első tanítványaikat, 866-ban Mosaburgba érkeztek, és ott is 50 tanítványt gyűjtöttek maguk köré, sőt maga Kocel is megtanulta a szláv írást. A pápával jó kapcsolatban álló Kocel, akitől az önálló pannóniai püspökség gondolata sosem állhatott távol, most, kihasználva a kínáló alkalmat, rávette a térítő testvéreket, hogy Konstantinápoly helyett, I. Miklós pápa meghívásának eleget téve, Rómába induljanak. 867. december 14-én meg is érkeztek a Szent Városba.

Konstantin hamarosan meghalt (869. február 14.), Method azonban nem sokáig gyászolhatta testvérét. Kocel sürgető kérésére folytatta missziós tevékenységét, s a év második felében (egy ekkor még ritkaságszámba menő tisztségben) mint pápai legátus tért vissza Pannonfába. Magával hozta az ekkor még csak kivételes alkalmakkor levelező pápának Kocelhez, Rasztiszlávhoz és Szvatoplukhoz címzett levelét. A levélben a pápa beleegyezését adta, hogy a szentbeszéd mellett a liturgiát is szláv nyelven végezzék, de az új egyházkerületet még közvetlen igazgatása alatt akarta tartani. Kocel azonban makacsul ragaszkodott ahhoz,

hogy Method püspökként tevékenykedjen, ezért 20 nemes kíséretében visszaküldte Rómába azzal a kéréssel, hogy a pápa szélesítse ki Method jogkörét. Ezt, rövid hezitálás után, meg is tette a pápa: Methodot Sirmium központtal Pannonia érsekévé tette.

A császár és a pápa küzdelme

A bajor egyház joggal érezhette, hogy a pápa az ő térítő tevékenységének semmibe vételével, a feje felett átnyúlva döntött Pannonia sorsáról. Ezért a császárhoz fordult jogorvoslatért. (Ebből az alkalomból készült a korábban már említett, a bajorok térítő tevékenységét leíró *Conversio...* – CBC.) Methodot elfogták, a regensburgi synodus elé állították, mint „püspökség nélküli püspököt” elítélték, és két és fél évig fogva tartották. A pápa és a császár e korai hatalmi vetélkedése még egyértelműen a császár győzelmével ért véget. A forchheimi béke (874) Methodnak visszaadta szabadságát, de tevékenységi köre csak Morvaországra szorítódott.

Pannonia újra Salzburg fennhatósága alá került s ott is maradt a század végéig, amíg a honfoglaló magyarok megjelenése szakításra nem kényszerítette.

Kocel nem sokkal élte túl kudarcát, a 870-es évek második felében meghalt (873-ban még levelet váltott a pápával). Utódja(i) ismeretlen(ek), csak a század végén ismert egy, név szerint: Braslav dux (herceg), aki Arnulf király, majd császár pannóniai helytartója (884-900), s mint ilyen Mosaburg felügyeletét is ellátta.

SZÓKE BÉLA MIKLÓS

Természetismeret – társadalomismeret

Folytatás a 3. oldalról

Az új utak törése tanulással kezdődik. Több mint egy évtizede,* hogy mosolyogtak rajtunk, amikor „biotörténelem”-ről beszélünk e folyóirat hasábjain. Ma már látjuk: a mosolyt részben az váltotta ki, hogy a szovjet korszakban, a politikai világszisztemek útkeresésében elsősorban a politika volt a történetírói gondolkodás mozdítója, a „másként gondolkodás” e formáját mosoly illette; azután a céhes keretekben mindig is jelen volt a félelem az újtól, de kiváltotta az idegenkedést a kényelem is. A kényelem: ragaszkodás a megszokott, a „minősítést” – az annyira óhajtott szakmai idéztséget, a mi impaktfaktorunkat – adó évszázados témáinkhoz. És kényelmes ragaszkodás évszázados szakmai műveltségi anyagunkhoz. Ahhoz, hogy megértsük ember és természet kölcsönviszonyát, évtizedekig kell tanulmányozni a föld, a víz, az erdő, a rétek természet- és kultúrtörténelmét. Tanulni fizikát, kémiát, biológiát, azaz „természetrajtot”. Hogy képesek legyünk könyveinkben egyszer majd az új szintézisre. Hogy lássuk: évezredekig nem kellett félni ember és természet viszonyában az egyensúly megbomlásától, évezredekig éltünk a „technikai optimizmus” bővületében. S lássuk hol kezdődött egy korszak, amikor az évezredes felfogáson változtatni kell. S hogy ne essünk ellenkező végletbe, a technika- és tudományellenesség bővületébe. Hanem lássuk: a technika eszköz az ember és a természet új egyensúlyának megteremtéséhez. S hogy írásaink, környezetünk is e célok érdekében teremtett eszközök.

Követjük az előadást, itt a Balaton partján a chip-forradalomról. Maroktelefonjainkon – kettő is hever az etetővödör és a horogláda mellett – amerikai barátainkkal nyári programjainkról fecsegünk. S kérdezzük, milyen most Bostonnál a tenger, milyen a kagylófelhozatal, s igaz-e, hogy kissé délre óriási halfogások vannak. Hogy a szemétszállítást végre megoldotta-e az „önkormányzat”, vagy még mindig maguk szállítják azt a telepre? Lassan tudatosul: a Föld jelene s jövője attól függ, képesek vagyunk-e kölcsönösséget kialakítani emberi és természeti világ között. S hogy „a ránk bízott Föld” a „ránk bízott darab”-ok – amilyen a Balaton is – összessége.

GLATZ FERENC

* Lásd Glatz Ferenc: Ember, természet és az új történelemszemlélet. *História* 1987/2. szám.